

การพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน IMPROVING QUALITY OF LIFE AND PROPAGATING BUDDHISM IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY

อุทัย อินทร์รักษ์¹, พระมหาธนอม ฐานวโร²,
สุรัตน์ พักน้อย³, ปัทมาวดี แสนเชื่อนแก้ว⁴, วีรพงศ์ พิชัยเสนานรงค์⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Uthai Intaruk¹, Phra Maha Thanom Thanavaro²,

Surat Paknoi³, Pattamawadee Sankheangaew⁴, Weerapong Pichaisenanarong⁵

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail : uthai29041962@gmail.com

(Received : January 24, 2025 ; Edit : February 11, 2025; accepted : February 16, 2025)

บทคัดย่อ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตในบริบทของสังคมไทยปัจจุบันควบคู่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ 1) สัจธรรมตามธรรมชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการดำเนินไปของสิ่งทั้งหลายตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ 2) หลักพรหมวิหาร โดยนำหลักเมตตาและกรุณา ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม และ 3) ปัญญาธรรม เป็นกรอบจริยธรรมที่มนุษย์พัฒนาขึ้นเพื่อใช้จัดระเบียบและสร้างความสมานฉันท์ในสังคม จากการศึกษาได้รับการเน้นย้ำว่าเป็นรากฐานสำคัญในการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในบริบทของสังคมปัจจุบัน ผู้คนมีแนวโน้มแสวงหาความสะดวกสบายและตอบสนองต่อความต้องการส่วนตัวสูง การปรับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิตร่วมสมัย โดยใช้เทคโนโลยีและวิธีการสื่อสารสมัยใหม่เพื่อเข้าถึงประชากรทุกกลุ่ม ต่อการส่งเสริมการแก้ไขปัญหาด้านจิตใจ และสร้างสมดุลระหว่างความสุขทางโลกและทางธรรม จากที่ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสถาบันการศึกษาในฐานะกลไกสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะและปลูกฝังคุณธรรม รวมถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม เพื่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกในการเสริมสร้างจริยธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในมิติต่าง ๆ โดยครอบคลุมถึงกระบวนการศึกษาและขอบเขตที่ชัดเจนเพื่อและการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบันจะต้องเริ่มที่จะเรียนรู้ปรับตัวให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิต, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนากับคุณภาพชีวิต

Abstract

The development of quality of life in the context of current Thai society is coupled with the propagation of Buddhism by applying important principles of Dhamma, namely: 1) the truth of nature, which points out the progress of all things according to the laws of nature; 2) the principle of Brahmavihara, which uses the principles of loving-kindness and compassion, which play an important role in creating good relationships in society; and 3) the precepts, which are the ethical frameworks that humans have developed to organize and create harmony in society. From the study, it was emphasized that this is an important foundation for linking the principles of Dhamma to the development of quality of life in the context of current society. People tend to seek convenience and respond to personal needs more. Adjusting the process of propagating Buddhism to be consistent with changes in society and contemporary lifestyles by using technology and modern communication methods to reach all groups of people to promote solving mental problems and create a balance between worldly and spiritual happiness. From the study and analysis of the role of educational institutions as an important mechanism in propagating Dhamma and instilling morality, including creating good social consciousness, in order to have a positive impact on enhancing ethics and developing people's quality of life in various dimensions, covering the educational process and clear scope for and practical application. The development of quality of life in the present can only be good if we start learning to adapt to the modern context.

Key word: Improving Quality of Life, Propagating Buddhism, Buddhism and Quality of Life

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเสวยวิมุตติสุข ขณะเมื่อทรงปลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงดำริขึ้นในพระทัยว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะละเอียด บันดาลถึงจะรู้ได้ สำหรับหมู่ประชาชนผู้ร้นรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัยฐานะอันนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยากคือ หลักอทิปปัจจยาตา หลักปฏิจจนุปบาท ถึงแม้ฐานะอันนี้เป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดอุปธิทั้งปวง ความสิ้นต้นเหตุวิราคะ นิโรธ นิพพาน ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่งต่อเรา ชื่อนั้นก็จะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา” (วิม. (ไทย) 4/7/11.) ดังที่พระพรหมบัณฑิตท่านได้กล่าวว่า การที่พระสงฆ์หรือองค์กรทางศาสนา จะเข้าไปพัฒนาในเรื่องต่างๆ แล้วสอดแทรกธรรมให้เนียนไปกับกิจนั้น จะต้องนำความรู้ที่มีอยู่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารออกไป อย่างเช่น หากเราพูดถึงการพัฒนาอาชีพของคน จะให้คนประกอบสัมมาชีพ เพื่อการอยู่ดีกินดี ทางโลกมีระบบทางเศรษฐศาสตร์เป็นตัวชี้วัด ตัวเศรษฐศาสตร์นี้ เรานำธรรมะใส่เข้าไปได้อย่างไร ให้เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สอนให้คนอยู่ดีกินดีอย่างมี “ศีลธรรม” ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายกันเอง หากแต่สอนให้คนปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการดำรงชีวิตได้ และนอกจากนี้ พระมหาสุทนต์ ได้อธิบายเสริมในบริบทว่า ธรรมะที่เน้นย้ำกันบ่อยๆ ให้ต้องตระหนัก นอกจากหลักไตรสิกขาว่าด้วยเรื่องศีล สมาธิ และปัญญาแล้ว ควรคำนึงถึงหลัก “ภาวนา” ที่มีความหมายว่า ทำให้เจริญ ทำให้มากด้วย เพราะเมื่อทำให้เจริญ และทำให้มากแล้ว ธรรมนั้นย่อมเกิดประโยชน์และความสุขแก่ผู้ประพฤติ ซึ่งหากยังไม่รู้ว่า จะภาวนาอย่างไร ก็ขอให้ยึดหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา การเจริญ การฝึกอบรมกาย ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ สีสภาวนา การเจริญศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อน จิตภาวนา การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และสุดท้าย ปัญญาภาวนา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้ถูก เข้าใจถูก ถึงสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอย่างเท่าทันและเห็นโลก (ชัชววรรณ ปัญญาพยัตตจาติ, 2568: ออนไลน์) การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านกิจกรรมการเผยแผ่ธรรมะ การอบรมสั่งสอน การช่วยเหลือสังคม การจัดกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึก การให้คำปรึกษาแก่ผู้ประสบปัญหา และการเสริมสร้างกำลังใจเพื่อช่วยให้ผู้คนสามารถเผชิญปัญหาอย่างมีสติ พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การบำเพ็ญทาน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การสร้างสาธารณูปโภค และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีศีลธรรมควบคู่กับการศึกษาวิชาการ ในยุคดิจิทัล พระสงฆ์ใช้สื่อออนไลน์ เช่น โซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ และยูทูบ เพื่อเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้กว้างขวาง (พระอริยศีลวิษ จิตตสวโร (จิตติปราโมทย์), 2566: บทคัดย่อ)

จากความเป็นจริงทำให้ชี้ชัดเห็นได้ว่า เนื่องจากสภาพปัจจุบันสังคมไทยมีความแปลกแยกหลากหลายในแนวความคิดและวิถีชีวิตอันเกิดจากการได้รับประสบการณ์การศึกษาและข้อมูลข่าวสารตามกระแสโลกทุนนิยมและสังคมยุคโลกาภิวัตน์ (พระราชเมธี, 2525: 29-62) โดยบ่งบอกถึง ความเจริญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้จะมีผลและอิทธิพลมากต่อมวลมนุษยชาติที่ถูกครอบงำทำให้ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ ซึ่งมีผลกระทบต่องานจิตใจทำให้มีความโน้มเอียงไปในทางที่มีความต้องการหาความสะดวกสบายมากขึ้น ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหรือมีความกระตือรือร้นที่แสวงหาและชวนชวนในสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการในสิ่งที่ตนพึงพอใจไม่ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะหามาด้วยความลำบากยากเย็นก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นความสุขทางกายเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายมากขึ้น มีความสนุกสนานและเพลิดเพลิน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกและได้ขยายวงกว้างรวมถึงประเทศไทยเพราะฉะนั้น ความเจริญในด้านวัตถุและเทคโนโลยีต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความสำเร็จที่ไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่มียกกันไม่ต้องตลาด คือพระพุทธศาสนา ที่ซึ่งส่วนคนส่วนใหญ่มองข้ามกันในหลักธรรม ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทำให้เกิดอกุศลกรรมเกิดขึ้น เช่น ความโลภ ความหลง ความมัวเมา ความริษยา ความมีทิฐิมานะ ชิงดี ชิงเด่น ในลาภ ยศ สรรเสริญ ต่าง ๆ เหล่านี้ เพราะขาดการขัดเกลาจิตใจ ฉะนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทหน้าที่โดยตรงให้ความรู้ และอบรมทางด้านจิตใจ สอนหลักธรรม นำไปประพฤติ ปฏิบัติเพื่อพัฒนาในการใช้ชีวิตประจำวัน (พระธรรมปิฎก, 2539: 2)

ดังนั้นสถาบันทางศาสนาเป็นสถาบันหลักที่ประชาชนนับถือที่มีความหลากหลายด้วยความเชื่อมั่นว่าหลักธรรมคำสอนของทุกศาสนานั้นมีขึ้นเพื่อมุ่งที่จะผดุงไว้ซึ่งศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมอันดี สอดคล้องกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เกี่ยวกับประเด็นทางด้านศาสนา โดยสรุปดังนี้ คือ มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการเพื่อให้สอดคล้องกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบด้วย

1) การวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน องค์กรภาคประชาสังคม และภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศ รวมถึงการสร้างกระบวนการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและการให้เกิดบูรณาการแห่งสังคมและคนในสังคมไทยที่มีความรู้คู่คุณธรรมอย่างแท้จริง

2) ควรมีการนำผลการวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวกับองค์การศาสนากับการพัฒนา ที่มีอยู่ในสถาบันการศึกษาต่างๆ มาสังเคราะห์และถอดบทเรียนหลักธรรมและหลักปฏิบัติที่ดีของแต่ละศาสนา ซึ่งเป็นการนำผลการศึกษาวิจัยไปสู่การปฏิบัติได้จริง

3) ควรสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรทางศาสนา ได้แก่ พระภิกษุ นักบวชและผู้นำทางศาสนาต่างๆ รวมทั้งครู คณาจารย์ นักวิชาการ ผู้ทำหน้าที่สอนด้านศาสนาให้สามารถ เป็นผู้สอนและผู้เผยแพร่ ศาสนธรรมอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับวิถีชีวิตของ ศาสนิกชนของแต่ละศาสนา ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม ทางด้านศาสนาโดยเน้นด้านหลักธรรม เพื่อให้ศาสนิกชนได้เข้าใจและ เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาตนเองที่นับถือได้อย่างแท้จริง

4) ที่สำคัญที่สุดคือ กระบวนการนำสาระสำคัญในด้านการพัฒนาสถาบันศาสนาให้เป็นสถาบันที่มีพลังในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศไทยตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในนโยบายรัฐบาลปัจจุบันก็ดี ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 กิติ และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กิติ ไปสู่กระบวนการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมเพื่อเป็นพลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2568: ออนไลน์)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลมีความสำคัญมาก ที่ต้องการการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรทางศาสนาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ผู้คนห่างไกลจากการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พระสงฆ์จึงต้องมียุทธศาสตร์ในการใช้เทคโนโลยี ใช้สื่อออนไลน์ โซเชียลมีเดีย ในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีความรู้ความสามารถในการสอนธรรมะควบคู่กับการเข้าใจบริบทของสังคม การนำหลักธรรม มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน จะช่วยเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เหมาะสมกับการ

ดำรงชีวิตในสังคมที่ซับซ้อน การจัดกิจกรรมทางสังคม การใช้สื่อออนไลน์ให้คำปรึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมะยังต้องเผชิญกับปัญหา ในด้านอิทธิพลของโลกทุนนิยม ความหลงใหลในวัตถุนิยม และการขาดศีลธรรมในสังคม ดังนั้น การวางยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรศาสนา การถอดบทเรียนจากผลการวิจัย และการสร้างหลักสูตรโดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับสื่อออนไลน์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยในทุกมิติ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตไม่ได้เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการกินอยู่ดีทางด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว แม้ว่าปัจจัยในการครองชีพขั้นพื้นฐานนั้นมีความจำเป็นก็ตาม แต่คุณภาพชีวิตจะต้องประกอบด้วย สุขภาพทางจิต (Psychological Health) ความมีศักดิ์ศรี (Dignity) ความสามารถในการสร้างสรรค์ (Creativity) การได้รับการยอมรับ การรู้สึก ว่าเป็นที่รักของคนอื่น การปราศจากความกลัวและความกังวล (สต็อก เดล (Stockdale), อ้างใน เทวินทร์ ศิริปัญจนะ, 2554: 14) โดยทั่วไปแล้ว สภาพเป็นอยู่ของบุคคลทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมความคิด และจิตใจ ซึ่งรวมเอาทุกด้านของชีวิตไว้หมด ซึ่งชีวิตบุคคลสามารถ ารอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยสามารถแสดงมิติต่าง ๆ ของคุณภาพชีวิตไว้ ดังนี้ คือ คุณภาพชีวิตด้านร่างกาย หมายถึง อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย พลังงานการยอมรับ สิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัวและในการประกอบอาชีพ โดยคุณภาพชีวิตด้านอารมณ์ หมายถึง การพักผ่อนหย่อนใจที่มีคุณประโยชน์ ความนิยมชมชอบในศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ความอบรมในครอบครัวและในชุมชน ความรักและความเป็นเจ้าของที่มีต่อหมู่คณะ คุณภาพชีวิตด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง ภาวะแวดล้อมที่บริสุทธิ์ สะอาดและเป็นระเบียบปราศจากมลภาวะในดิน น้ำอากาศ และเสียง มีทรัพยากรที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ และการคมนาคมที่สะดวก คุณภาพชีวิตด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม หมายถึง โอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพที่เท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน การปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ความเป็นธรรมด้านรายได้และสังคม ความร่วมมือร่วมใจในสังคม ความเป็นระเบียบวินัย มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และมีความนิยมที่สอดคล้องกับหลักธรรมในศาสนา คุณธรรมชีวิตด้านความคิด หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก ชีวิตและชุมชน การศึกษาวิชาชีพ ความสามารถในการป้องกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตัวเอง การยอมรับตัวเอง และการมีเป้าหมายในชีวิตที่เหมาะสม คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ หมายถึง การมีคุณธรรมในตัวเองและสังคม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต เมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล กตัญญูกตเวที ความจงรักภักดีต่อชาติ ความศรัทธาในศาสนา ความเสียสละ และการละเว้นจากอบายมุข (กุหลาบ รัตนสังฆธรรม และคณะ อ้างใน พ.อ. สัมพันธ์ พิษยทนาย, 2549: 9) โดยองค์ประกอบ หรือลักษณะของการมีคุณภาพชีวิต ตลอดจนลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตไว้

1. มีอาหารที่มีคุณค่า มีกินและกินเป็น “การมีกิน” อย่างดี คือ มีอาหารหลักทั้ง 5 หมู่สำหรับบริโภคในแต่ละวัน “กินเป็น” หมายความว่า ต้องรู้จักเลือกในสิ่งที่จะบริโภคเข้าไป เพื่อให้ร่างกายสามารถนำมาใช้ในการสร้างและซ่อมแซมร่างกาย ป้องกัน และต้านทานโรค ช่วยให้ระบบต่าง ๆ ในร่างกายทำงานได้เป็นปกติ และให้พลังงาน
2. มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่สะดวกสบาย มีที่อยู่อาศัยไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ เรียบง่าย หรือสวยงาม ต้องสามารถใช้เป็นที่คุ้มภัยอันตรายจากธรรมชาติ และจากคนร้ายได้ เป็นที่คลายเครียดพักผ่อนหย่อนใจได้
3. มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การที่ครอบครัวจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกัน การให้อภัย และความรับผิดชอบ ฯลฯ ในครอบครัวพ่อแม่ต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บุตรจะเรียนรู้ได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นคุณค่าของชีวิต
4. มีสุขภาพดี มีพลานามัย องค์การอนามัยโลกได้ให้นิยาม คำว่า “สุขภาพดี” ไว้ว่าสุขภาพ คือ สวัสดิการทางกาย อารมณ์ ปัญญา และสังคม ผู้มีสุขภาพส่วนตนดี ย่อมช่วยให้สวัสดิการส่วนรวมดีด้วย
5. มีการศึกษา มีโอกาสที่จะเรียนรู้ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาหลัก คือ อ่านออก เขียนได้ ทาเลขได้ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่หาได้สามารถศึกษา และเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ต่อไป
6. เป็นผู้ผลิตและบริโภคเป็น เราทุกคนเป็นผู้บริโภค คือ กิน เสพ ใช้สิ่งต่างๆ ทั้งหลายเพื่อสนองความต้องการของร่างกาย การฉลาดบริโภค คือ การบริโภคอย่างพอดี เพราะถ้ามากเกินไปหรือน้อยไปก็จะเกิดปัญหาได้ ในการเป็นผู้ผลิตที่ดีหรือผู้ผลิตเป็นนั้น จะต้องไม่ผลิตสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้อื่น
7. มีอาชีพสุจริต งานเป็นเครื่องมือทำมาหากินต่างๆ นั้น หากไม่ผิดทางโลกและทางธรรมย่อมเป็นงานสุจริต งานสุจริตย่อมไม่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น
8. มีคุณธรรมและจริยธรรม คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี และจริยธรรม คือควรยึดคุณธรรมและน มาปฏิบัติ

9. รู้จักหาความรู้ แก้ปัญหา และคลายทุกข์ด้วยกุศโลบาย ปัญหา คือ เรื่องหรือสิ่งที่ต้องแก้ไขก่อนที่จะแก้ปัญหา ต้องพยายามหาสาเหตุของปัญหา เพื่อจะได้แก้ไขที่แต่ละสาเหตุ เมื่อเกิดปัญหามักจะมีทุกข์ตามมา ความทุกข์จะหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับมุมมองทุกชั้น

10. รู้จักตัดสินใจ การตัดสินใจมีความสำคัญมากสำหรับประชาชนที่อยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจต้องเริ่มด้วยความรู้คือ รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เมื่อทำแล้วจะเกิดอะไรตามมา นอกจาก ความรู้แล้วยังต้องประสบการณ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ตนเอง หรือ แก่ผู้อื่นมาใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจด้วย จะได้ไม่ผิดพลาด หรือมีความผิดพลาดน้อยที่สุด

11. ผูกมิตรและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ทุกคนจำเป็นต้องมีกัลยาณมิตรเพื่อนผู้หวังดีคอยตักเตือนให้ทำ ดี การคบหากับคนอื่นนั้นเราจะต้องคิดเสมอว่า มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกัน เพราะได้รับการเลี้ยงดูมาต่างกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกัน

12. ขวนขวายทำกิจที่มีประโยชน์ ทุกคนควรมีความตั้งใจแน่วแน่ว่าจะบำเพ็ญตน ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม การทำประโยชน์อาจทำได้หลายอย่างจะทำด้วยกิริยาหรือวาจาก็ได้

13. มีเวลาว่าง และใช้เวลาว่างพัฒนาตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นับว่าเป็นการทำให้เวลามีคุณค่าแก่ตนเอง เช่น การอ่านหนังสือ การทำงานอดิเรก การออกกำลังกาย ในโลกของเรามีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นเสมอ การติดตามความก้าวหน้าต่างๆ ช่วยป้องกันไม่ให้เราย่ำแย่และเสียประโยชน์ การพัฒนาตนเองนั้นสำคัญยิ่งกว่าพัฒนาคนอื่น (ทวิวิธธรรม 2553: 14)

นอกจากนี้ กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มีสุขภาพดี โดยทั่วไปด้วยเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน จปฐ. 8 หมวด คือ สุขภาพจิตที่ดี มีบ้านอาศัย ศึกษาถ้วนทั่วครอบครัวยุคสมัย รายได้มาก อยากร่วมพัฒนา พาสู่คุณธรรม และบำรุงสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย 39 ตัวชี้วัด จากการศึกษาองค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ผ่านมาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาความรู้ที่จะทำความเข้าใจกับองค์ประกอบคุณภาพชีวิตประชากรแต่ละกลุ่มให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้อธิบายคุณภาพชีวิต รวมทั้งได้มีความพยายามปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่จะทำ ำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้นมีมากมายหลายประการ และได้พบว่า คุณภาพชีวิตของบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับระยะเวลา โอกาส และสถานการณ์อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบคุณภาพชีวิตแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านวัตถุวิสัย (Objective) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพของบุคคลที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย รายได้ สุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และด้านจิตวิสัย (Subjective) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจและเป็นประสบการณ์ตรงของบุคคลที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความพึงพอใจ ความสุข อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ความพึงพอใจในชีวิตและคุณธรรม (กระทรวงสาธารณสุข, 2552: 2)

สรุปการพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ได้จำกัดเพียงการมีปัจจัยพื้นฐานด้านวัตถุ แต่ต้องครอบคลุมทุกมิติของชีวิต ได้แก่ สุขภาพทางกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษา อาชีพ การมีคุณธรรม และการใช้ชีวิตอย่างสมดุล คุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยหมายถึงการมีปัจจัยจำเป็น เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย รายได้ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ดี ส่วนคุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยครอบคลุมความพึงพอใจ ความสุข และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต การมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ การได้รับการศึกษาที่พัฒนาทักษะชีวิต การมีอาชีพสุจริต การบริโภคอย่างเหมาะสม และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญ การใช้เวลาว่างเพื่อพัฒนาตนเองและการทำประโยชน์แก่สังคมช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องคำนึงถึงเกณฑ์พื้นฐานด้านสุขภาพ การศึกษา และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้าง ความพึงพอใจและความสุขในชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมและจริยธรรม การปรับปรุงคุณภาพชีวิตต้องอาศัยการประเมินและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มประชากรและสถานการณ์ เพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ในทุกมิติ

แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้ผู้มีโอกาสพบเจอในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้นเพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญของการเผยแผ่ คือ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบัญญัติมาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม

โดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 (กรมการศาสนา, 2540: 134-135) การเผยแผ่เป็นกระบวนการการพัฒนา ศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้อย่างไม่สิ้นสุดเพราะการพัฒนานั้นไม่มีขีดจำกัดซึ่งในการดำรงชีวิตนั้นย่อมจะมีการประพฤติ และปฏิบัติที่ต่างกันไป และการเผยแผ่นั้นก็อาจจะแตกต่างกันเพราะมีหลายแนวคิดและหลายช่องทางอัน ได้แก่ การ พุทธคย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดการอบรม การแจกเอกสารใบปลิว การนำสารการชักชวนให้ร่วมกิจกรรม การเทศนาทาง วิทยุกระจายเสียง การบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ การออกสื่อออนไลน์ทางเฟซบุ๊ก ทางไลน์ โดยการเผยแผ่ธรรมะ พระธรรมโกศา จารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ให้ทรงพระชนมายุยืนยาวแห่งเศรษฐศาสตร์ว่า การประกันคุณภาพมี 4 อย่าง เรียกว่า ปัจจัย 4 ในการที่พวกเรา จะเทศนาจะสอนแต่ละครั้ง จะต้อง มี 4 ขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน 4 ขั้นตอนนี้ ดูแลอย่างดีครบถ้วน การ เทศนาการสอนธรรมะของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือต้องมีปัจจัย 4 อย่างคือ

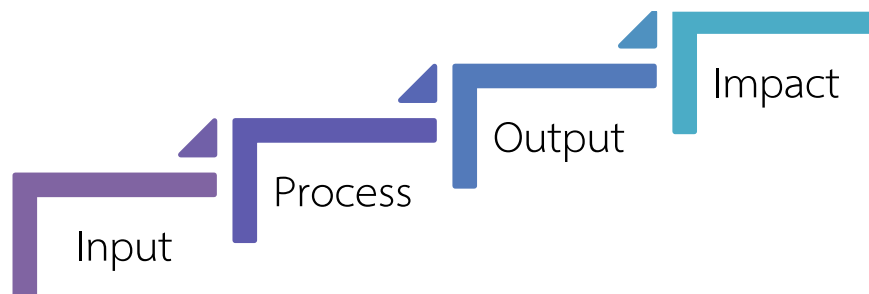
อย่างที่ 1 Input ปัจจัยนำเข้า ตัวป้อน เวลาท่านไปสอนธรรมะ ท่านต้องมีธรรมะเป็นตัวป้อน ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบ กับการที่เราผลิตสับปะรดกระป๋องที่เราส่งไปขายต่างประเทศตัวป้อนของโรงงานสับปะรดก็คือเงินที่ลงทุนไป กับคนงาน และก็มีผล สับปะรดที่ลงทุนไปซื้อเข้ามาเข้าโรงงาน มันก็จะไปเข้าในกระบวนการการผลิต ในปัจจัยกระบวนการ

อย่างที่ 2 Process ปัจจัยกระบวนการ พอผลสับปะรดเมื่อมาถึงโรงงาน ฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้าง ฝ่ายสับก็สับ ฝ่าย บรรจุกระป๋องก็ใส่ลงกระป๋อง แล้วปูดกระป๋องผลผลิตออกมา เช่น จะให้หวานเท่าไร แล้วก็ไม่เสีย ไม่เน่าแล้วก็สับปะรดก็จะสวยทุก ขึ้น

อย่างที่ 3. Output ปัจจัยผลผลิต เป็นคนฟัง อยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไปผลกระท

อย่างที่ 4. Impact ปัจจัยผลกระทบ จากปากต่อปากพูดถึงเราว่าเทศนาดีเหลือเกิน ก็น่าเทศนาเพิ่ม มีชื่อเสียงผู้ฟังเกิด ความเลื่อมใส ประทับใจและสามารถปฏิบัติตามคำสอนได้ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีได้ (พระธรรมโกศาจารย์, ปปป: 52-54)

โดยนัยของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนายาทโดยสืบเชื้อมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือเป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ ให้ประชาชน ได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ นั่นคือ การศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆ อย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของพระสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ พุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ (กรมการ ศาสนา, 2534)

แผนภาพที่ 1 ปัจจัยการเทศนาธรรมะเป็นที่น่าสนใจ

ที่มา: พระธรรมโกศาจารย์, ปปป: 52-54

สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการขยายหลักธรรมคำสอนให้แพร่หลายในวงกว้าง เพื่อให้ผู้คนเคารพศรัทธาใน พระรัตนตรัยและนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยตั้งเป้าหมายสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ทัศนคติที่มีต่อการปฏิบัติ (ประโยชน์ในชาติ) 2) สัมปรายกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และ 3) ประมวลประโยชน์ (พระนิพพาน) การเผยแผ่จะนำไปสู่การ พัฒนาศักยภาพของมนุษย์ผ่านช่องทางต่าง ๆ ในเรื่อง การพุทธคย การโฆษณา การอบรม การเผยแผ่ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และ ออนไลน์ โดยต้องมีการประกันคุณภาพตาม 4 ปัจจัย คือ 1) Input มีธรรมะเป็นข้อมูลนำเข้า 2) Process มีกระบวนการเผยแผ่ที่ เหมาะสม 3) Output ผู้ฟังได้รับความเข้าใจในหลักธรรม และ 4) Impact เกิดผลกระทบเชิงบวกในสังคม พระสงฆ์ในฐานะศาสน ทายาทมีหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติและเผยแผ่หลักคำสอนอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ครบวงจร ทั้งด้านตนเอง สังคม และประเทศชาติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจที่สำคัญและต่อเนื่อง ช่วยให้พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าทั้งใน และต่างประเทศ

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน เราจะพิจารณาในส่วนของ “พระพุทธศาสนากับสังคมไทย” พระพุทธศาสนาทำให้สังคมไทยเป็นอย่างไร มีบทบาทอย่างไรในสังคมไทย แล้วสังคมไทยทำอะไรกันบ้าง และทำอะไรโดยสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีบทบาท มีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างไร เราสามารถมองได้หลายแง่หลายด้าน ก่อนที่จะเข้าใจว่า พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสังคมไทย เมื่อเราในแง่ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เราจึงยกในประเด็นของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยมาให้เข้าใจเสียก่อน โดยตีความหมายของพระพุทธศาสนาออกเป็นเรื่องธรรม ธรรมที่พึงพิจารณาในที่นี้มีสามด้าน ดังต่อไปนี้

ด้านที่ 1 สภาวธรรม เป็นสังจธรรมตามธรรมชาติ พระพุทธศาสนานี้ถือหลักว่า สิ่งทั้งหลายเป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎธรรมชาติ เช่น ที่พระพุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความเป็นไปตามเหตุปัจจัย อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าสภาวธรรม หรือจะพูดว่า พระพุทธศาสนานี้ถือว่า สิ่งทั้งหลายเป็นธรรมชาติที่ประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรม หรือจะแยกเป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรม อย่างนี้เรียกว่าสภาวธรรม คนไทยนั้นมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง แล้วความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวธรรมนั้นได้มีผลต่อสังคมไทยอย่างไรบ้าง เช่น ความเข้าใจเกี่ยวกับความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ได้ฝังรากอยู่ในจิตใจของคนไทย แล้วก็มีอิทธิพลในทางความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนพฤติกรรมอย่างไร เช่น เรามีความฝังใจในเรื่องความเป็นอนิจจังว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เมื่อสิ่งทั้งหลายแตกดับมีการพลัดพรากไป คนไทยก็จะมีการอุทานว่า อนิจจัง อนิจจา ดังนี้ เป็นต้น อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นอิทธิพลของคำสอนเกี่ยวกับสภาวธรรม นี่ด้านหนึ่ง นี่เป็นตัวอย่างที่ยกให้เห็นในด้านสภาวธรรม

ด้านที่ 2 จริยธรรม หลักธรรมที่เกี่ยวกับแนวความประพฤติปฏิบัติหรือหลักการดำเนินชีวิต เช่นว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนเรานี้มี เมตตา กรุณา ต่อกัน ตามหลักพรหมวิหาร นอกจาก เมตตา กรุณา ก็ให้มี มุทิตา อุเบกขา ด้วย หรือว่าเราสอนเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องภาวนา โดยเฉพาะการที่เราเน้นเรื่องทาน เป็นต้น ตลอดจนเรื่องศีลห้าที่เป็นมาตรฐานเบื้องต้น หลักธรรมประเภทที่เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต หรือแนวทางการประพฤติปฏิบัตินี้ เราเรียกว่าจริยธรรม ในด้านนี้ ก็มาพิจารณากันดูว่าสังคมไทยนี้ ได้นำเอาจริยธรรมนั้นมาใช้อย่างไร เช่น เราอาจจะบอกว่าสังคมไทยนี้เอาพระพุทธศาสนามาใช้ในหลักจริยธรรมที่เด่นชัด เช่น เรื่องทาน เป็นต้น ดังที่ได้พัฒนาเรื่องทางวัฒนธรรมประเพณีอะไรต่างๆ ขึ้นมา เช่น เรื่องการเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับการให้ทาน และคนไทยก็ได้รับยกย่องว่ามีน้ำใจ เป็นคนที่พร้อมที่จะเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน

ด้านที่ 3 บัญญัติธรรม สิ่งที่สังคมมนุษย์ได้ตกลงวางแต่งตั้งกันขึ้นมา สมมติกันขึ้นมา ซึ่งเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากจริยธรรม ก็อย่างที่ตามภาพยกตัวอย่างเมื่อกี้ เช่นว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทาน ก็คือให้เราเผื่อแผ่แบ่งปันกัน โอบอ้อมอารีต่อกัน เราก็ให้นำเอาหลักเรื่องทานนั้นมาใช้บัญญัติวางเป็นรูปแบบ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ตัวทานนั้นเป็นจริยธรรม แต่ประเพณีเทศน์มหาชาตินี้เป็นบัญญัติธรรม หรือว่าเราอาจจะบัญญัติกฎหมายขึ้นตามหลักศีลห้า ท่านสอนว่าไม่ให้ทำร้ายร่างกาย ไม่ให้ทำลายชีวิตซึ่งกันและกัน เราก็อาจจะมาบัญญัติกฎหมายว่า ถ้าฆ่ากัน ทำร้ายร่างกายกันแล้ว จะมีความผิดจะถูกลงโทษอย่างนั้นอย่างนี้ กฎหมายตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีอะไรต่างๆ ที่บัญญัติแต่งตั้งกันขึ้น เพื่อจะให้จริยธรรมหรือศีลธรรมนั้นเกิดขึ้นในสังคม อย่างนี้เราเรียกว่าบัญญัติธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2568: ออนไลน์) ส่วนที่อธิบายนั้นได้เชื่อมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันในประเด็นที่เห็นว่า การเผยแผ่ธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยไว้ในหนังสือพระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคมว่า พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งและไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันจึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้งเข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบันและมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมากสมควรที่รัฐบาลและทางคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มาก และได้กล่าวถึงการเรียนรู้ของสงฆ์ว่าควรเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่คือ

- 1) เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ
- 2) เรียนรู้เข้าใจสังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน
- 3) เรียนรู้การติดต่อสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนให้จับใจคนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือที่เรียกว่า อนุศาสนูปาฏิหาริย์นั่นเองในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย (พระมหาศรีพริยงค์ กงพาน, 2562)

โดยทั่วไปแล้วพระสงฆ์ได้รับมอบหมายจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรงเพราะหน้าที่ของพระสาวกคือหน้าที่ศึกษาเรียนรู้หน้าที่ที่ คสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจแล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนและต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วยนี้จึงได้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวกการให้การอบรมการสอนการเผยแผ่เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่สำคัญที่พระสงฆ์ปฏิบัติมาเป็นปกติ เป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนชาวบ้านได้อย่างกว้างขวางส่วนในเนื้อหาสาระที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนจะแตกต่างกันตามโอกาสและวาระต่างๆแต่สิ่งที่เป็นธรรมะคำสั่งสอนที่พระพุทธศาสนาที่นับได้ว่าเป็นสาระ ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นเนื้อหาที่เป็นความจริงที่มี

อยู่ที่เกิดขึ้นตามปกติเพราะแท้ที่จริงแล้วคำว่า “ธรรม” นั้น ก็คือ “ธรรมชาติ” นั่นเอง ประชาชนมองเห็นเป็นวิถีชีวิตหรือกิจวัตรของพระสงฆ์ได้โอกาสในการแสดงธรรมการเผยแผ่ธรรมอยู่เป็นปกติและในรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบกล่าวคืออาจจะใช้วิธีการพูดคุยสนทนาในโอกาสพบปะจะเป็นการเผยแผ่โดยไม่เป็นกิจจะลักษณะแต่ก็แฝงตัวให้ข้อคิดทางธรรมในโอกาสที่ประชาชนมาทำบุญวันเกิดแล้วขอพรจากพระสงฆ์มาถวายสังฆทานแล้วพระสงฆ์ก็ให้พรในช่วงเวลาสั้นๆ เป็นการสอนโดยผู้รับไม่รู้ตัวถูกสอนแต่ได้ซึมซับเอาคำสอนเอาอคติธรรมได้เกิดการเรียนรู้พระธรรมคำสอนหากพระสงฆ์สำนักตระหนักในบทบาทเหล่านี้อย่างจริงจังพระสงฆ์จะมีโอกาสในการเผยแผ่ธรรมและได้เข้าถึงประชาชนโดยไม่ยากเลยและไม่ต้องรอเทศกาลสำคัญ ๆ ทั้งสิ้นในความเห็นส่วนตัวแล้วรูปแบบโอกาสใดไม่สำคัญแต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ผู้ฟังเกิดการเรียน (Learning) จุดที่ต้องการคือให้ผู้ฟังได้เกิดการเรียนรู้อย่างไรให้เป็นศูนย์กลางก็แล้วแต่อาจจะกล่าวได้ว่าขอให้การเรียนรู้เป็นศูนย์กลาง (Learning Center) อันเป็นจุดที่ ต้องการให้เกิดกับผู้ฟังที่จะเป็นจุดเปลี่ยนแห่งพฤติกรรมของคน ว่าจะเปลี่ยนไปในทิศทางใดให้เขาเรียนรู้ใน ด้านใด (ปรัชญา เวสารัชช, 2528: 170)

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่าสถาบันการศึกษา การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ปฏิเสธกันไม่ได้ไม่ว่า จะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใดจำต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษา จนมีการศึกษามากพอแก่สถานะแห่งตน ที่จะสามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษา ให้ถูกต้องโดยธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจ ในการบริหารการศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้ถ่องแท้ ให้รอบคอบ ให้ถูกต้องด้วยทัศนะที่กว้างไกล โดยมีจุดหมายรวบยอดว่า ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ไม่ควรเน้นที่การพัฒนา เพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาดแล้วก็ไปสร้างระบบการทางานที่ผิดมีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกย ความหลงตัวเอง ความมัวเมาเวียนแต่ในวังวนวัตถุ ที่อาจจะก่อให้เกิดการประทุพพทุฏกันในทุกวงการ การให้การศึกษาก่อเยาวชน ควรหยุดสร้างจิตสำนึกที่นิยมในวัตถุ แต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้น ทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษาเพื่อให้เป็นจิตที่สามารถสร้างระบบถูกต้อง เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยธรรม โดยเฉพาะการดำรงเน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างดีที่สุดฝีมือ ในทุกหน้าที่ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยความสำนึกว่าทุกหน้าที่มีคุณค่า ตลอดจนสถาบันศาสนา สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม ให้เกิดขึ้นต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของ พระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุข ของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็นหรือเพราะความอยากมีความสันโดษ พอใจที่จะมีกิน มีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกันเห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเอง รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง และสุดท้ายสถาบันครอบครัวความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้ทารกเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูก จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อ ที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกัน และกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกัน และกัน สถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลน สังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอน และการอบรม จากสถาบันครอบครัว ควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอน การอบรมของสถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข (ลำเตียร ชนะสุวรรณ, 2556: 24-25)

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคม โดยอาศัยหลักธรรม 3 ด้าน ได้แก่ 1) สภาธรรม อันเป็นสังฆธรรมตามธรรมชาติที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีคิดและพฤติกรรมของคนไทย 2) จริยธรรม ซึ่งเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่เมตตา กรุณา ทาน ศีล และภาวนา โดยประยุกต์ใช้ในวัฒนธรรมและประเพณี เช่น การเทศน์มหาชาติที่ส่งเสริมการให้ทาน และ 3) บัญญัติธรรม ซึ่งเป็นข้อตกลงหรือกฎหมายที่วางขึ้นเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคม อาทิ การบัญญัติกฎหมายตามหลักศีลห้า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะศาสนทายาทที่ต้องศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมะผ่านกระบวนการสื่อสารสมัยใหม่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องเริ่มต้นจากการศึกษาที่จิตสำนึกภายใน สร้างรากฐานจริยธรรมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงสถาบันการศึกษาและศาสนา เพื่อให้ประชาชนมีจิตใจที่เห็นแก่ส่วนรวม รู้จักหน้าที่ และดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมที่สงบสุข

สรุป

การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันควรให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกกับบทบาททางสังคมของพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเชิงประจักษ์ที่สามารถนำมาแสดงให้เห็นภาพของผลสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะ

โครงการ “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ที่มีการบูรณาการระหว่างชุมชน วัด และโรงเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแก่เยาวชน ผ่านการจัดกิจกรรม การอบรมคุณธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการพัฒนาศีลธรรมในโรงเรียน ส่งผลให้เยาวชนในชุมชนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ลดการทะเลาะวิวาท และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากขึ้น อีกกรณีศึกษาที่น่าสนใจคือการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านโครงการของวัดป่าศรีแสงธรรม ในการส่งเสริมการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในชุมชนและวัด สอดคล้องกับหลักธรรมด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การดำเนินดังกล่าวช่วยลดต้นทุนด้านพลังงานแล้วยังปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในพื้นที่ ในเรื่องการเผยแพร่ธรรมะในยุคดิจิทัล การใช้สื่อออนไลน์ของวัดพระธรรมกายในการถ่ายทอดสดธรรมะ การบรรยายธรรม และกิจกรรมทางศาสนา ทำให้ผู้คนทั่วโลกสามารถเข้าถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีช่วยให้การเผยแพร่ธรรมะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย รวมถึงคนรุ่นใหม่ที่ใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ จากตัวอย่างชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยควรคำนึงถึงการประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต การสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันต่างๆ และการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมและประเทศชาติในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ (2540). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา (2540). ระเบียบกองงานพระธรรมทูต. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขานุการ วัดปากน้ำภาษีเจริญ.
- กระทรวงสาธารณสุข (2552). “เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย”. เชียงใหม่: กระทรวงสาธารณสุข.
- กรุงเทพธุรกิจ (2568). บทบาทสถาบันศาสนากับทิศทางการพัฒนาสังคมไทย. สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/102373>
- ชัชวราภรณ์ ปัญญาพิทยจติ (2568). ‘พุทธศึกษา’ สืบสานการสร้างสุขที่ยั่งยืน. สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.thaihealth.or.th>
- ทวีวิทย์ ธนาคม (2553). ถึงจะยากก็ต้องทำ. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์.
- เทวินทร์ ศิริปัญจะ (2554). “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของทหารกองประจำการกองบัญชาการช่วยรบที่ 1 ค่าพนักสบตึศรีอุทัย กิ่งอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปรัชญา เวสารัชช์ (2528). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (มปป). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (2539). ไอ ที่ ภายใต้วฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาศรีพยัคฆ์ กงพาน. (2562). รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักเผยแผ่ที่สอดคล้องกับสังคมไทย. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคมคณะศึกษาศาสตร์. ชลบุรี, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระราชเมธี (2525). การพัฒนาพระสังฆาธิการ. กรุงเทพมหานคร : ตำราการพิมพ์.
- พระอริยศีลวิฑ จิตตสวโร (จิตติปรโมทย์). (2566). บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน. วารสาร นวพุทธศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม).
- ลำเตียร ชนะสุวรรณ (2556). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (2568) พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.watnyanaves.net/en/book-reading/18/5>
- สัมพันธ์ พิทยายา (2549). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนค่ายทหารกองทัพบกมั่งสุ่มชนเข้มแข็ง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.